

แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์:

กรณีศึกษาสถานีรถไฟหัวลำโพง กรุงเทพมหานคร

Guidelines for Cultural Landscape Management for Museum Tourism:

A Case Study of Hua Lamphong Railway Station, Bangkok

พัทธ์ธีรา ผดุงศ์^{1*}, จิตตานันท์ มีทิศ², และ รติรัตน์ เขียวมีสวน³Phatthira Pudwong^{1*}, Jitthanant Metis², and Rathirat Kheawmesuan³

Received 12 February 2026
Revised 09 May 2026
Accepted 28 May 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสถานีรถไฟหัวลำโพง และเสนอแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่สถานีรถไฟหัวลำโพงเพื่อการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์ โดยรวบรวมข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสำรวจจากกลุ่มเจ้าหน้าที่ พนักงาน และนักท่องเที่ยว รวม 30 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการศึกษาพบว่า 1) สถานีรถไฟหัวลำโพงมีภูมิทัศน์วัฒนธรรม 3 รูปแบบ ได้แก่ ภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจโดยมนุษย์ ภูมิทัศน์ที่วิวัฒนาการมาจากการเปลี่ยนแปลงและมีการพัฒนาที่สืบเนื่องมาอยู่ปัจจุบัน และภูมิทัศน์ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในพื้นที่ ซึ่งล้วนมีศักยภาพที่เอื้อต่อการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพิพิธภัณฑ์อย่างยิ่ง และ 2) แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมหัวลำโพงเพื่อการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์ ประกอบด้วย 3 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์สมัยใหม่ที่น่าสนใจ

^{1*} ศศ.ม. การจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2562. อาจารย์สังกัดคณะกรรมการบริการและการท่องเที่ยว, วิทยาลัยเทคโนโลยีสยาม.

^{1*} M.A. Integrated Tourism Management, National Institute of Development Administration (NIDA), 2019. Lecturer of Faculty of Hospitality and Tourism, Siam Technology College.

*Corresponding author. e-mail : Phatthirap@siamtechno.ac.th

² ศศ.ม. การจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2560. อาจารย์สังกัดวิทยาลัยการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมบริการ, มหาวิทยาลัยรังสิต.

² M.A. Integrated Tourism Management, National Institute of Development Administration (NIDA), 2017. Lecturer of The college of Tourism and Hospitality Industry, Rangsit University.

³ ปรัช.ด. การจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรมและการท่องเที่ยว, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2559. อาจารย์สังกัดวิทยาลัยการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมบริการ, มหาวิทยาลัยรังสิต

³ Ph.D. Architectural Heritage Management and Tourism, Silpakorn University, 2016. Lecturer of The college of Tourism and Hospitality Industry, Rangsit University

การจัดการความรู้ ประสบการณ์ผู้ใช้ และวัตถุสะสมอย่างเป็นระบบ (2) ด้านการจัดสรรพื้นที่จัดแสดง โดยใช้พื้นที่ชั้น 1 เล่าประวัติศาสตร์ผ่านรถไฟเล็กและสื่อประสมเพื่อสร้างประสบการณ์เสมือนจริง ส่วนพื้นที่ชั้น 2 จัดแสดงวัตถุโบราณและงานศิลปะ โดยมีบันไดประวัติศาสตร์เป็นจุดเชื่อมโยง และ (3) ด้านการอนุรักษ์และการปรับประโยชน์ใช้สอยที่ให้ความสำคัญกับการรักษาอัตลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมดั้งเดิมควบคู่ไปกับการพัฒนาพื้นที่โดยรอบเป็นย่านเศรษฐกิจสร้างสรรค์เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมปัจจุบัน

คำสำคัญ: การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม, การท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์, สถานีรถไฟหัวลำโพง

Abstract

This research aimed to survey the cultural landscape of Hua Lamphong Railway Station and propose management guidelines for museum tourism within the station area. Data were collected through in-depth interviews and surveys with a total of 30 participants, including officers, employees, and tourists. The collected data were then analyzed using content analysis. The findings revealed that Hua Lamphong Railway Station has three patterns of cultural landscape: intentionally designed landscapes, organically evolved landscapes continuing to the present, and associative cultural landscapes. These patterns possess high potential for development as a museum tourism destination. Furthermore, the proposed guidelines for managing Hua Lamphong cultural landscape for museum tourism encompass three key aspects. First, modern museum management should emphasize knowledge management, visitor experience, and systematic collection management. Second, spatial exhibition allocation should utilize the first floor to narrate history via miniature trains and multimedia to create immersive experiences, while the second-floor displays antiquities and artworks, linked by the historical staircase. Third, conservation and adaptive reuse must prioritize preserving the original architectural identity while developing the surrounding area into a creative economy district aligned with contemporary societal contexts.

Keywords: Cultural Landscape Management, Museum Tourism, Hua Lamphong Railway Station

บทนำ

สถานีรถไฟกรุงเทพ หรือที่ปรากฏในนิยามเชิงพื้นที่ว่า “หัวลำโพง” มิได้เป็นเพียงศูนย์กลางการคมนาคมทางรางที่เก่าแก่ที่สุดของประเทศไทยเท่านั้น หากแต่ยังประจักษ์พยานทางประวัติศาสตร์ที่สะท้อนถึงการรับอิทธิพลอารยธรรมตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สถาปัตยกรรมอันโดดเด่นด้วยโดมเหล็กครึ่งวงกลมและกระจกสีตามลักษณะศิลปะแบบยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการของอิตาลี (Italian renaissance) และยุคนีโอคลาสสิก (Neo-classicism) มิได้ถูกออกแบบมาเพื่ออรรถประโยชน์ทางการสัญจรเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นการแสดงออกถึงนัยเชิงอำนาจและความทันสมัยของสยามประเทศในเวทีโลก และในปัจจุบันเมื่อบทบาทการเป็นศูนย์กลางการขนส่งมวลชนในระดับโครงสร้างพื้นฐานได้ถูกส่งต่อมายังสถานีกลางกรุงเทพอภิวัฒน์ หัวลำโพงจึงได้ยกระดับฐานะจากสถานที่เปี่ยมด้วยพลวัตไปสู่การเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต การท่องเที่ยวในย่านหัวลำโพงในมิตินี้จึงมิใช่เพียงการสัญจรเชิงนันทนาการ แต่คือการศึกษาเชิงมานุษยวิทยาและการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม

นักท่องเที่ยวจะได้พิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ และเวลาผ่านบริบทของชุมชนโดยรอบ อาทิ ย่านตลาดน้อย และถนนโมเดิร์นจิตรต์ ซึ่งเป็นตัวอย่างของการปรับตัวทางวัฒนธรรมและการอนุรักษ์ย่านประวัติศาสตร์ให้คงอยู่ท่ามกลางกระแสการพัฒนาเมืองในยุคโลกาภิวัตน์

แต่เมื่อวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2562 ไทยรัฐออนไลน์ได้เสนอข่าวสารเกี่ยวกับสถานีรถไฟหัวลำโพงไว้ว่า “...ขณะที่สถานีรถไฟบางซื่อจะมาเป็นสถานีรถไฟหัวลำโพงและเป็นศูนย์กลางการขนส่งทางรถไฟแห่งใหม่ของไทย และจะยกระดับให้เป็น “แกรนด์ สเตชัน” หรือสถานีด้านการคมนาคมคล้ายกับโตเกียวสเตชันของญี่ปุ่น หรือคล้ายกับไทเป เมิน สเตชันของไต้หวัน เป็นสถานีต้นทางของรถไฟสายสีแดง เป็นสถานีชุมทางของรถไฟทางไกล สายเหนือ สายตะวันออก และสายใต้ ระบบรถไฟชานเมืองสายสีแดง แอร์พอร์ต เรล ลิงก์ และรถไฟความเร็วสูง หรือไฮสปีดเทรน ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งตามแผนจะเร่งดำเนินการเพื่อรองรับการเปิดให้บริการรถไฟสายสีแดง ช่วงบางซื่อ-รังสิตในปี พ.ศ.2563...” (ไทยรัฐออนไลน์. ออนไลน์. 2562)

จากเนื้อความดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลกปัจจุบันเกี่ยวกับการเดินทางด้วยรถไฟ เนื่องจากในอดีตการเดินทางด้วยรถไฟส่วนใหญ่จะเป็นการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการขนส่งสินค้า เนื่องจากประเทศไทยได้มีการเปิดการค้าเสรีกับต่างประเทศ จึงทำให้เกิดการเดินทางด้วยรถไฟเพื่อการท่องเที่ยวมากขึ้น ซึ่งต่างกับปัจจุบันที่การเดินทางด้วยรถไฟนั้นไม่ได้รับความนิยมเหมือนในอดีตและสถานีรถไฟหัวลำโพงนั้นกำลังจะกลายเป็นเพียงตำนานของการรถไฟไทย แต่อย่างไรก็ตามด้วยภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสถานีรถไฟหัวลำโพงที่มีทั้งประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และศิลปกรรมที่เอื้อต่อการท่องเที่ยว การท่องเที่ยวพิพิธภัณฑสถานก็ถือว่าเป็นอีกหนึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เพราะนอกจากพิพิธภัณฑสถานจะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวแล้ว ยังเป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้อีกด้วย เรียกได้ว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญแหล่งหนึ่งเลยทีเดียว บางพิพิธภัณฑสถานก็สวยงามและยิ่งใหญ่อลังการจนกลายเป็นแลนด์มาร์กของเมืองหรือประเทศนั้น ๆ ไปเลย (Expedia Team. ออนไลน์. 2559)

ดังนั้นด้วยเหตุผลในข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสถานีรถไฟหัวลำโพงในด้านต่าง ๆ เพื่อเสนอแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่สถานีรถไฟหัวลำโพงเพื่อการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑสถาน อันก่อให้เกิดการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่และเป็นแหล่งเรียนรู้ทางการศึกษาเกี่ยวกับการรถไฟไทยต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสถานีรถไฟหัวลำโพง
2. เพื่อเสนอแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่สถานีรถไฟหัวลำโพงเพื่อการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑสถาน

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทราบถึงภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสถานีรถไฟหัวลำโพง
2. ได้แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่สถานีรถไฟหัวลำโพงเพื่อการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑสถาน
3. ได้แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพิพิธภัณฑสถานที่สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับมรดกทางสถาปัตยกรรม ซึ่งสามารถช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในพื้นที่โดยรอบสถานี

การทบทวนวรรณกรรม

1. แนวคิดเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม

1.1 ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ผู้ริเริ่มและพัฒนาแนวคิด “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” คือนักภูมิศาสตร์ชาวอเมริกัน ชื่อ Carl Sauer ในบทความชื่อ The Morphology of Landscape ที่ถูกเผยแพร่ในปี ค.ศ. 1925 ซึ่งคำว่า “Cultural landscape” นี้มาจากคำว่า Cultural หรือ Culture ที่แปลว่า วัฒนธรรม และคำว่า Landscape แปลว่า ภูมิทัศน์ หรือ ภูมิประเทศ หรือ ทิวทัศน์ หากนำมารวมกันจึงเป็นคำว่า Cultural Landscape นอกจากนี้ ในการศึกษาเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมได้มีการจำแนกวัฒนธรรมออกเป็นประเภทต่าง ๆ ตามเกณฑ์ที่กำหนดแตกต่างกันไป ดังคณะกรรมการมรดกโลก (World heritage committee) องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม แห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization : UNESCO) (UNESCO World Heritage Centre. Online. 2008 : 86; อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง. 2566) ได้จำแนกประเภทภูมิทัศน์ วัฒนธรรมออกเป็น 3 ประเภท คือ

1.1.1 ภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจโดยมนุษย์ ซึ่งรวมทั้งสวนและสวนสาธารณะที่สร้างขึ้นเพื่อเหตุผลทางสุนทรีย์ แต่ส่วนใหญ่จะเกี่ยวเนื่องกับศาสนาหรืออนุสรณ์สถาน

1.1.2 ภูมิทัศน์ที่วิวัฒนาการมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง หรือศาสนา และมีการพัฒนาที่สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันผ่านความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในพื้นที่นั้น ๆ เช่น ภูมิทัศน์ที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของรูปทรงและองค์ประกอบที่รวมกันขึ้นเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรม ประกอบไปด้วย (1) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่หยุดนิ่ง หรือซากภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ถูกทิ้งร้างไปตามวัฏจักรของการเสื่อมลงของพื้นที่ หรืออาจถูกทิ้งร้างไปโดยฉับพลัน (2) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ยังเคลื่อนไหว กล่าวคือเป็นภูมิทัศน์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ ในปัจจุบันที่แสดงถึงพัฒนาการที่สืบเนื่องมาจากอดีตกระทั่งปัจจุบัน

1.1.3 ภูมิทัศน์ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในพื้นที่ ตัวอย่างเช่น ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของแหล่งมรดกโลกที่แสดงออกถึงพลังอันยิ่งใหญ่ และแรงบันดาลใจจากศาสนา ศิลปะ และวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิลักษณะทางธรรมชาติที่มีมากกว่าประจักษ์พยานที่เป็นผลผลิตทางวัฒนธรรม

1.2 การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม มีแนวทางการจัดการและอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมหลากหลายรูปแบบ เช่น การดูแลรักษา การรักษาให้คงสภาพ การบูรณะปฏิสังขรณ์ การสร้างขึ้นใหม่ การปรับปรุงประโยชน์ใช้สอยใหม่ การพัฒนาการสร้างสรรค์ใหม่ ซึ่งวิธีการที่นำมาใช้นั้นขึ้นอยู่กับบริบทของพื้นที่ โดยมีความแตกต่างกันทั้งด้านลักษณะกายภาพ เช่น สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ด้านภูมิทัศน์ทางสถาปัตยกรรม ด้านคุณค่าและความสำคัญของสถานที่ในด้านต่าง ๆ เช่น คุณค่าทางด้านศิลปะเทคนิค ความหายาก เศรษฐกิจ หรือการเมือง (Feilden and Jokilehto. 1998; UNESCO World Heritage Centre. Online. 2008)

2. แนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์และการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์

Desvallées and Mairesse (2010) และกรมศิลปากร (2536) กล่าวว่าพิพิธภัณฑ์ (Museum) หมายถึง สถานที่ให้บริการแก่สังคมและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคม โดยทำหน้าที่อนุรักษ์ค้นคว้าวิจัย เผยแพร่ความรู้และจัดแสดงมรดกทางวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม รวมถึงการจัดแสดงสิ่งที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมของมนุษย์ ดังนั้นการจัดรูปแบบของพิพิธภัณฑ์สามารถแบ่งได้หลายลักษณะ เช่น แบ่งตามผู้เป็นเจ้าของ แบ่งตามการจัดแสดง และวัตถุประสงค์หรือแบ่งตามวัตถุที่จัดแสดง อาทิ พิพิธภัณฑ์ศิลปะ (Museum of arts) พิพิธภัณฑ์ศิลปะร่วมสมัย (Gallery of contemporary arts) พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติวิทยา (Natural history museum) พิพิธภัณฑ์ทางวิทยาศาสตร์และเครื่องจักรกล (Science and technology museum) พิพิธภัณฑ์ทาง

มานุษยวิทยาและชาติพันธุ์วิทยา (Museum of anthropology and ethnology) พิพิธภัณฑ์ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี (Museum of history and archaeology) พิพิธภัณฑ์ประจำเมืองหรือท้องถิ่น (Regional museum/City museum) พิพิธภัณฑ์แบบพิเศษ (Specialized museum) และพิพิธภัณฑ์ของมหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษา (University museum) เป็นต้น

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาเฉพาะการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์แล้วสามารถแบ่งโครงสร้างการบริหารจัดการพิพิธภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวออกเป็นส่วน ๆ เพื่อเน้นการเรียนรู้เชิงรุกได้ และจากการทบทวนวรรณกรรมตำราและงานวิจัยของนักวิชาการหลายท่าน เกี่ยวกับการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์ พบว่ารากฐานของพิพิธภัณฑ์มีจุดเริ่มต้นจากการเป็นคลังจัดเก็บส่วนบุคคล ที่รวบรวมวัตถุหายากเพื่อสะท้อนสถานะและอำนาจของชนชั้นนำในยุคอาณานิคม ทว่าเมื่อบริบทโลกเปลี่ยนผ่านสู่ยุคอุตสาหกรรมและประชาธิปไตย พิพิธภัณฑ์ได้ยกระดับบทบาทจากระบบการจัดเก็บเชิงอนุรักษ์ไปสู่การเป็นพื้นที่จัดการเรียนรู้เชิงรุกในมิติของการจัดการสมัยใหม่ พิพิธภัณฑ์ไม่ได้เป็นเพียงที่พำนักของวัตถุโบราณ แต่คือการบริหารจัดการองค์ประกอบ 3 ส่วนอย่างเป็นระบบ ดังต่อไปนี้

1) การจัดการวัตถุสะสม (Collection management) เป็นการ จัดหมวดหมู่และวิจัยข้อมูลเชิงลึกอย่างมีมาตรฐานวิทยาศาสตร์ ตามแนวคิดของ Lord and Lord (2001 : 31-40) ถือเป็นหัวใจสำคัญของการดำเนินงานพิพิธภัณฑ์ โดยเน้นที่การกำกับดูแล เพื่อให้มั่นใจว่าวัตถุที่พิพิธภัณฑ์ครอบครองจะได้รับการปกป้อง ดูแลรักษา และนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

2) การจัดการความรู้ (Knowledge management) เป็นการแปรรูปประวัติศาสตร์ให้เป็นเนื้อหาที่เข้าถึงง่าย ดังเช่นคำเสนอของ Hooper-Greenhill. (1992) เกี่ยวกับการจัดการความรู้ผ่านมุมมองทางประวัติศาสตร์และสังคมวิทยา โดยอิงแนวคิด Episteme โครงสร้างพื้นฐานทางความรู้ในแต่ละยุคสมัยของ Michel foucault เพื่ออธิบายว่าพิพิธภัณฑ์ไม่ได้เป็นเพียงสถานที่เก็บรวบรวมสิ่งของแต่เป็นเครื่องมือที่ใช้สร้างจัดระเบียบ และกำหนดรูปแบบความรู้ของสังคมในช่วง 600 ปีที่ผ่านมา ดังนั้นผู้เขียนจึงได้แบ่งวิวัฒนาการของการจัดการความรู้ในพิพิธภัณฑ์ออกเป็นยุคต่าง ๆ ได้ 4 ยุค คือ (1) การจัดการความรู้ในยุคเรอเนซองส์ (The Renaissance episteme) ความรู้ผ่านความคล้ายคลึงและสัญลักษณ์ (2) การจัดการความรู้ในยุคคลาสสิก (The Classical episteme) ความรู้ผ่านการจัดหมวดหมู่และตารางจำแนกความต่าง (3) การจัดการความรู้ในยุคสมัยใหม่ (The Modern episteme) ความรู้ผ่านโครงสร้างทางประวัติศาสตร์และสถาบันทางวินัย และ (4) การจัดการความรู้ในยุคร่วมสมัย การกระจายอำนาจความรู้และมุมมองที่หลากหลาย

3) การจัดการประสบการณ์ผู้เข้าชม (Visitor experience management) เป็นการกระตุ้นให้เกิดปฏิสัมพันธ์และการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ ซึ่ง Falk and Dierking (2013) เสนอว่าประสบการณ์ของผู้เข้าชมไม่ใช่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและจบลงแค่ในห้องจัดแสดง แต่เป็นกระบวนการที่ซับซ้อนและมีพลวัตสูง ซึ่งผู้จัดงานหรือผู้บริหารจัดการสามารถทำความเข้าใจและออกแบบได้ผ่านกรอบแนวคิดที่เรียกว่าแบบจำลองการเรียนรู้ตามบริบท นอกจากนี้ตามแนวคิดของ Simon (2010 : 183-184) ได้จำแนกโมเดลการมีส่วนร่วมของพิพิธภัณฑ์ออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ (1) ผู้เข้าชมได้รับเชิญให้ส่งมอบสิ่งของ การกระทำ หรือความคิดที่เฉพาะเจาะจง ภายใต้กระบวนการที่พิพิธภัณฑ์เป็นผู้ควบคุม (2) ผู้เข้าชมได้รับเชิญให้เป็นส่วนหนึ่งในการท่องเที่ยวเชิงรุกจากการสร้างสรรค์ของพิพิธภัณฑ์ โดยที่พิพิธภัณฑ์ยังคงเป็นผู้ริเริ่มและเป็นผู้ควบคุมผลลัพธ์ในท้ายที่สุด (3) สมาชิกชุมชนทำงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ตั้งแต่จุดเริ่มต้น เพื่อกำหนดเป้าหมายโครงการและสร้างสรรค์นิทรรศการที่มาจาก

ความสนใจของชุมชนอย่างแท้จริง และ (4) พิพิธภัณฑสถานพื้นที่และทรัพยากรบางส่วน เพื่อใช้จัดกิจกรรมหรือนำเสนอโปรแกรมที่พัฒนาและดำเนินการโดยกลุ่มคนหรือองค์กรภายนอก

ดังนั้น วิวัฒนาการของพิพิธภัณฑสถานจึงสะท้อนถึงพลวัตการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกอย่างเด่นชัด โดยมีจุดเริ่มต้นจากการเป็นพื้นที่สะสมวัตถุหายากล้ำค่าของชนชั้นสูงในยุคอาณานิคม ซึ่งในขณะนั้นพิพิธภัณฑสถานทำหน้าที่เป็นเพียงสัญลักษณ์ที่ใช้ประกาศแสนยานุภาพและบารมีของผู้ครอบครอง มากกว่าที่จะเป็นพื้นที่เพื่อการแบ่งปันความรู้สู่สังคม แต่เมื่อโลกก้าวเข้าสู่ยุคแห่งการปฏิวัติอุตสาหกรรมและการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมือง บทบาทของพิพิธภัณฑสถานได้ถูกขับเคลื่อนด้วยพลังของการศึกษาและการเข้าถึงข้อมูลที่เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์จากการเก็บรักษาเพื่อจัดแสดงไปสู่การบริหารจัดการเพื่อการเรียนรู้ มีการนำระบบวิทยาศาสตร์มาใช้ในการจัดหมวดหมู่วัตถุและเน้นการวิจัยค้นคว้าเชิงลึกเพื่อให้วัตถุเหล่านั้นสามารถพูดและบอกเล่าเรื่องราวต่อสาธารณะได้ ดังนั้นบริบทปัจจุบันหน้าที่หลักของพิพิธภัณฑสถานจึงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การอนุรักษ์สิ่งของในอดีต แต่คือการเป็นสถาบันทางสังคมที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงประวัติศาสตร์เข้ากับปัจจุบันผ่านการจัดการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ แนวคิดเรื่องการให้การศึกษาแก่สาธารณชนได้กลายเป็นหัวใจสำคัญที่พิพิธภัณฑสถานต้องบริหารจัดการให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อเปลี่ยนสถานะจากพื้นที่เก็บวัตถุให้กลายเป็นพื้นที่มีชีวิต ซึ่งสามารถกระตุ้นแรงบันดาลใจและสร้างประสบการณ์อันทรงคุณค่าให้แก่ผู้มาเยือนได้อย่างยั่งยืน

3. แนวคิดพิพิธภัณฑสถานวิทยานวนใหม่กับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวพิพิธภัณฑสถาน

พิพิธภัณฑสถานวิทยานวนใหม่กับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวพิพิธภัณฑสถาน ด้านพฤติกรรมนักท่องเที่ยวนั้น มีงานวิจัยของ Siu, Zhang, and Kwan (2022) ได้กล่าวถึงความผูกพันของนักท่องเที่ยวผ่านสองมิติหลัก ได้แก่ มิติทางอารมณ์และมิติทางสติปัญญา ในด้านความผูกพันทางอารมณ์นั้น สะท้อนถึงความรู้สึกต่าง ๆ เช่น ความสนุกสนาน ความตื่นเต้น และความประทับใจ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเชื่อมโยงระหว่างนักท่องเที่ยวกับประสบการณ์ที่ได้รับ ขณะที่ความผูกพันทางสติปัญญาเกี่ยวข้องกับกระบวนการคิด วิเคราะห์ และการนำข้อมูลใหม่มาประกอบกับความรู้เดิม อันนำไปสู่การเพิ่มพูนความเข้าใจเชิงลึกต่อประสบการณ์ ทั้งสองมิติถือว่ามีความสำคัญในการยกระดับทั้งคุณภาพของประสบการณ์และระดับการมีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยวให้เต็มเปี่ยมไปด้วยความหมาย นอกจากนี้ซูลิชา รุงศรี (2568) ชี้ให้เห็นว่านักท่องเที่ยวกลุ่มที่แสวงหาความแปลกใหม่ มีแรงจูงใจในการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑสถานเพื่อแสวงหาประสบการณ์ที่ท้าทายและการมีปฏิสัมพันธ์ เพื่อเสริมสร้างความมั่นใจในตนเอง และพัฒนาทักษะทางสังคม โดยพวกเขามักคาดหวังว่ากิจกรรมในพิพิธภัณฑสถานจะมีความสนุกสนานและเปิดโอกาสให้เกิดการปฏิสัมพันธ์มากยิ่งขึ้น แม้ว่าพิพิธภัณฑสถานจะถูกมองว่าเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่เงียบสงบก็ตาม

จากผลของงานวิจัยข้างต้นนี้แสดงให้เห็นว่าการจัดการพิพิธภัณฑสถานวิทยานวนใหม่นั้นสามารถตอบโจทย์พฤติกรรมนักท่องเที่ยวพิพิธภัณฑสถานในปัจจุบันเพราะการจัดการพิพิธภัณฑสถานวิทยานวนใหม่คือการบูรณาการเทคโนโลยีและทรัพยากรท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงาน พร้อมพัฒนาศักยภาพบุคลากร รวมถึงออกแบบกิจกรรมและนิทรรศการให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมปัจจุบัน เช่น การจัดนิทรรศการเคลื่อนที่เพื่อขยายโอกาสการเข้าถึงของประชาชนให้ทั่วถึงมากยิ่งขึ้นดังที่กฤษฎา ตัสมา (2560) กล่าวไว้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของธาดาพัฒน์ ลิมาภรณ์วนิชย์ (2565) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงบทบาทของพิพิธภัณฑสถานในศตวรรษที่ 21 โดยชี้ให้เห็นว่าพิพิธภัณฑสถานไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้แบบทางเดียวอีกต่อไป แต่ได้พัฒนาเป็นพื้นที่ที่ส่งเสริมการสร้างองค์ความรู้ร่วมกันระหว่างพิพิธภัณฑสถานและผู้เยี่ยมชม

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ที่มา: ผู้นิพนธ์, 2568.

วิธีดำเนินการวิจัย

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและกำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 เจ้าหน้าที่และพนักงานสถานีรถไฟหัวลำโพง จำนวน 10 คน และกลุ่มที่ 2 นักท่องเที่ยว จำนวน 20 คน รวมทั้งสิ้น 30 คน ดังต่อไปนี้

1.1 กลุ่มที่ 1 เจ้าหน้าที่และพนักงานสถานีรถไฟหัวลำโพง จำนวน 10 คน ได้แก่

พนักงานบริการด้านการโดยสาร จำนวน 3 คน

เจ้าหน้าที่ประจำสถานี จำนวน 3 คน

พนักงานดูแลอาคารและวัตถุจัดแสดง จำนวน 2 คน

เจ้าหน้าที่บรรยาย/วิทยากร จำนวน 1 คน

เจ้าหน้าที่จำหน่ายของที่ระลึก จำนวน 1 คน

1.2 กลุ่มที่ 2 นักท่องเที่ยว จำนวน 20 คน ได้แก่

นักท่องเที่ยวไทย จำนวน 10 คน

นักท่องเที่ยวต่างชาติ จำนวน 10 คน

จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลดังกล่าวข้างต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิด ผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของทฤษฎี ประมวล (2559) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับ “ภาพลักษณ์ของสถานีรถไฟหัวลำโพงที่มีผลต่อการรับรู้คุณภาพการบริการของประชาชน” และนำมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบทของพื้นที่และความเหมาะสมของการศึกษาในครั้งนี้

2. การสร้างและพัฒนาคุณภาพเครื่องมือ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และแบบสำรวจรายการ (Checklist) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล ซึ่งการสัมภาษณ์เชิงลึก

จะเน้นสอบถามรายละเอียดเพื่อให้ได้คำตอบที่ชัดเจนครอบคลุมวัตถุประสงค์มากที่สุด โดยการสร้างแนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์นี้ ผู้วิจัยได้จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยแล้วนำมาประมวลผล เพื่อตั้งเป็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ จำนวน 2 ชุด คือ คำถามสำหรับกลุ่มเจ้าหน้าที่และพนักงานสถานีรถไฟหัวลำโพง และคำถามสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยว ส่วนแบบสำรวจรายการ ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑสถาน เพื่อได้ข้อมูลที่ครอบคลุมเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑสถานที่สุดคล้องกับสถานีรถไฟหัวลำโพงมากที่สุด

3. การเก็บและรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ ซึ่งใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยสามารถกำหนดกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลให้เหมาะสมกับการวิจัยได้เป็น 2 ส่วน ดังนี้

3.1 ข้อมูลปฐมภูมิ คือ การสัมภาษณ์ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งต้องมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลที่สามารถทำให้ข้อมูลในงานวิจัยเป็นที่น่าสนใจเชื่อถือได้แก่ เจ้าหน้าที่และพนักงานสถานีรถไฟหัวลำโพง รวมทั้งนักท่องเที่ยว

3.2 ข้อมูลทุติยภูมิ คือ การรวบรวมจากเอกสาร เช่น หนังสือ ตำรา บทความวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ซึ่งการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร บทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องใน 3 ประเด็น คือ แนวคิดเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑสถาน และแนวคิดพิพิธภัณฑสถานวิทยาแนวใหม่กับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวพิพิธภัณฑสถาน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจึงเลือกการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) เป็นเครื่องมือหลัก เพื่อตีความและทำความเข้าใจความหมายที่ซ่อนอยู่ภายในข้อมูลที่ได้รับจากผู้สัมภาษณ์ เช่น ข้อความที่จดบันทึกจากการสำรวจรายการ หรือการสัมภาษณ์ ดังนั้นเพื่อให้เกิดความชัดเจนของข้อมูลผู้วิจัยต้องนำข้อมูลที่ได้อาจจัดระบบ โดยการจัดกลุ่มข้อมูลด้วยการแยกประเด็นตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา และทำการวิเคราะห์เนื้อหาของข้อมูลที่สัมพันธ์และเชื่อมโยงกันระหว่างตัวข้อมูลและบริบทของพื้นที่ตามความหมายของการคิด การกระทำในเหตุการณ์ หรือปรากฏการณ์ที่ศึกษา ซึ่งนำไปสู่การตีความหมายเพื่อสร้างคำอธิบายเชิงพรรณนาให้ครอบคลุมกรอบการวิเคราะห์ที่กำหนดในวัตถุประสงค์ของการศึกษาการวิจัย (อมาวลี อัมพันศิริรัตน์. 2557)

ผลการวิจัย

1. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสถานีรถไฟหัวลำโพง

การสำรวจภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสถานีรถไฟหัวลำโพง พบว่าสถานีรถไฟหัวลำโพงมีภูมิทัศน์ที่หลากหลายดังปรากฏข้อมูลของภูมิทัศน์วัฒนธรรมในตารางที่ 1 ผลการสำรวจรายการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสถานีรถไฟหัวลำโพง โดยผลการศึกษาสามารถจำแนกประเภทของภูมิทัศน์วัฒนธรรมตามคณะกรรมการมรดกโลก (World heritage committee) ได้ 3 ประเภท ต่อไปนี้

1.1 ภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจโดยมนุษย์

1.1.1 พระอนุสาวรีย์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน เป็นพระบิดาแห่งกิจการวิทยุกระจายเสียงไทย พระบิดาแห่งการรถไฟไทย และพระบิดาแห่งการท่องเที่ยวไทย ทรงดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการกรมรถไฟหลวง และทรงบุกเบิกพัฒนากิจการต่าง ๆ ของกรมรถไฟหลวง ขยายเส้นทางเดินรถไฟสายเหนือและสายใต้เข้าด้วยกัน สายตะวันออกเฉียงเหนือทรงสร้างทางรถไฟจากนครราชสีมาถึงอุบลราชธานี สายตะวันออกเฉียงเหนือถึงกรุงเทพฯ

1.1.2 พระราชสาส์นของสมเด็จพระนางเจ้าวิกตอเรียแห่งสหราชอาณาจักรอังกฤษ เพื่อทูลเกล้าฯ ถวายแด่รัชกาลที่ 4 เป็นหลักฐานความสัมพันธ์ทางการเมืองระหว่างประเทศไทยและสหราชอาณาจักรอังกฤษ ช่วงรัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นบ่อเกิดความคิดในการบูรณาการสยามประเทศด้านคมนาคม

1.1.3 รถไฟจำลองย่อส่วนเครื่องราชบรรณาการจากสหราชอาณาจักรอังกฤษ เป็นการย่อส่วนจากของจริง ประกอบด้วย รถจักรไอน้ำ และรถพ่วงครบขบวนเดินบนรางด้วยแรงไอน้ำแบบเดียวกับรถใหญ่ที่ใช้อยู่ในเกาะอังกฤษ ซึ่งแสดงถึงวิวัฒนาการเทคโนโลยีด้านการคมนาคมในสมัยรัชกาลที่ 4 ของประเทศทางตะวันตก รถไฟจำลองย่อส่วน นับเป็นเครื่องดลพระราชหฤทัยให้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริที่จะสถาปนากิจการรถไฟขึ้นในราชอาณาจักรสยาม เช่นเดียวกับสหราชอาณาจักร

1.1.4 นาฬิกาโบราณที่ติดตั้งไว้ที่กึ่งกลางยอดโดมสถานี ซึ่งมีอายุเก่าแก่เท่ากับตัวอาคารสถานี เป็นสัญลักษณ์ของสถานีรถไฟหัวลำโพงและเป็นนาฬิกาที่ถูกสั่งทำพิเศษ โดยไม่มีการระบุชื่อบริษัทผู้ผลิตเหมือนนาฬิกาอื่น ๆ นาฬิกาเรือนนี้มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 160 เซนติเมตร ควบคุมด้วยไฟฟ้าระบบ ดี.ซี.จากห้องชุมสายโทรศัพท์กรุงเทพ ถือว่าเป็นจุดเด่นของสถานีเป็นแลนด์มาร์กสำคัญที่คนสมัยก่อนใช้เป็นจุดสังเกตนัดพบ

1.1.5 อาคารและโครงสร้างสถานีรถไฟ เป็นการก่อสร้างในลักษณะโดมสโตนีอิตาเลียนผสมกับศิลปะแบบเรอแนซ็องส์มีการใช้แบบการใช้โค้ง (Arch) แสดงถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบตะวันตกตามอิทธิพลของสถาปัตยกรรมแบบนีโอคลาส อาคารเป็นที่โดดเด่นและจดจำได้ทันทีว่าสิ่งก่อสร้างชิ้นนี้ คือ สถานีรถไฟหัวลำโพง

1.2 ภูมิทัศน์ที่วิวัฒนาการมาจากการเปลี่ยนแปลงและมีการพัฒนาที่สืบเนื่องมาปัจจุบัน

1.2.1 สถาปัตยกรรม จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่และพนักงานสถานีรถไฟหัวลำโพงคนที่ 2, 7 และ 8 พบว่า “สถานีรถไฟหัวลำโพงมีการก่อสร้างเป็นสถาปัตยกรรมรูปโดมสโตนีอิตาเลียนผสมผสานกับศิลปะยุคเรอแนซ็องส์ลักษณะอาคารภายในโถงชานชาลาที่มีลักษณะประยุกต์ระหว่างสถาปัตยกรรมไทยและศิลปะยุคเรอแนซ็องส์ ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับสถานีรถไฟที่เมืองแฟรงก์เฟิร์ต (Frankfurt) ในสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี” โดยได้รับการออกแบบโดย มิสเตอร์ มาริโอ ตามานโญ สถาปนิกชาวอิตาลีเลียน ส่วนตัวโครงสร้างสถานีรถไฟหัวลำโพงนั้น เป็นโครงสร้างช่วงกว้างและใช้วัสดุเหล็ก นอกจากนี้สถาปัตยกรรมที่เป็นจุดเด่นของสถานีหัวลำโพง คือ กระงะกึ่งที่ชองระบายอากาศทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ซึ่งติดตั้งไว้อย่างผสมผสานกลมกลืนกับตัวอาคาร วัสดุในการก่อสร้างก็เป็นวัสดุสำเร็จรูปที่มาจากสหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี

ภาพที่ 2 หน้ามูอาคารประดับด้วยเสากระเบื้อง และกระงะกึ่งที่ชองระบายอากาศ

ที่มา: รัษฎวิทย์ เตชะจงจินตนา, 2556.

1.2.2 งานศิลปะ หัวลำโพงกับงานศิลปะ หัวลำโพงเคยถูกนักเขียนและนักคิด นำเรื่องราวของสถานที่นี้ ถ่ายทอดผ่านตัวละครในหนังไทย ละครโทรทัศน์ นิยาย บทเพลง หรือแม้กระทั่งถูกนำมาตั้งเป็นชื่อ

วงดนตรี เป็นชื่อของค่ายเพลง รวมทั้งลวดลายบันได เสาอาคาร และเพดานของตึกแดงที่มีลวดลายหินอ่อนต่าง ๆ ที่ประดับไว้ตามบันไดและเสาอาคารในส่วนของการทำกรงโดยสาร และบนเพดานยังเป็นไม้สักสลักลายนูนอันเป็นศิลปะแบบนีโอคลาสสิก

1.3 ภูมิทัศน์ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในพื้นที่

1.3.1 วิถีชีวิตชาวต่างชาติในบางกอก ชาวตะวันตกที่เข้ามาติดต่อค้าขายในไทยหรือรับราชการในแผ่นดินสยามในช่วงรัชกาลที่ 5 ถึงช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง

1.3.2 วัฒนธรรมท้องถิ่น การปรับตัวของผู้คนและวัฒนธรรมให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของพื้นที่ โดยชาวชุมชนใกล้เคียงการประกอบอาชีพขายอาหารและสินค้าให้กับผู้มาใช้บริการ ซึ่งผู้ที่อาศัยอยู่ในอาคารพาณิชย์ใกล้เคียงทำธุรกิจอาหารและโรงแรม ทำให้เกิดอาชีพรับจ้างเพื่อบริการผู้โดยสาร ชาวชุมชนออกมาหารายได้โดยให้บริการช่วยขนของให้แก่ผู้โดยสาร ทั้งนี้ทั้งนั้นการตั้งของสถานีรถไฟก่อให้เกิดมลภาวะทางเสียงให้แก่ผู้อยู่อาศัยใกล้เคียง อีกทั้งก่อให้เกิดการจราจรที่คับคั่งทำให้ผู้ที่อยู่อาศัยใกล้เคียงได้รับผลกระทบ นอกจากนี้สภาพแวดล้อมของสถานีรถไฟหัวลำโพงยังประกอบไปด้วย หลุมหลบภัยหน้าสถานีสมัยสงครามมหาเอเชียบูรพา อนุสรณ์ “ปฐมฤกษ์รถไฟหลวง” ในปัจจุบันจุดบริเวณรางรถไฟที่เส้นเกล้ารัชกาลที่ 5 ได้วางศิลาฤกษ์ในปี พ.ศ. 2434 และสถาปัตยกรรมเรือนชื่องส์ด้านข้างส่วนหน้าของสถานีที่ขาดการดูแล

1.3.3 การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เนื่องจากมีโครงการรถไฟความเร็วสูงที่นำมาใช้ในเส้นทางข้ามจังหวัด ดังนั้นสถานีรถไฟหัวลำโพงมีพื้นที่ไม่เพียงพอต่อการรองรับการให้บริการรถไฟความเร็วสูง จึงมีโครงการปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยของสถานี โดยจะปรับเปลี่ยนให้เป็นพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์และแหล่งท่องเที่ยว เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวคนไทยและต่างชาติ แต่ทางสถานียังคงให้คุณค่าการใช้สอยประโยชน์ด้วยวิธีดั้งเดิม โดยเจ้าหน้าที่และพนักงานสถานีรถไฟหัวลำโพงคนที่ 4 กล่าวว่า “การให้บริการโดยสารด้วยหัวรถจักรไอน้ำขบวนประวัติศาสตร์สำหรับเส้นทางท่องเที่ยวเท่านั้น และมีการศึกษาจะปรับพื้นที่สถานีและโดยรอบเป็นเชิงพาณิชย์และพัฒนาเป็นศูนย์การค้า อาคารสำนักงาน ที่พักอาศัย โรงแรม สวนสาธารณะ และศูนย์ประชุมเพื่อใช้พื้นที่ให้เกิดความคุ้มค่าสูงสุดและสอดคล้องกับความต้องการของสังคมปัจจุบัน” นอกจากนี้สถานีรถไฟหัวลำโพงยังเป็นสถานที่ทำกิจกรรมถ่ายรูปแบบต่าง ๆ เช่น รูปแต่งงาน และรับปริญญา โดยต้องมีการทำเรื่องขออนุญาตกับหน่วยงานการรถไฟแห่งประเทศไทยล่วงหน้าก่อน

1.3.4 การแต่งกาย และการทักทาย การนำประเทศไทยเข้าสู่ความมีวัฒนธรรมตามแบบฉบับสากลของรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงเกิดค่านิยมใหม่ในการแต่งกาย ซึ่งจากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่และพนักงานสถานีรถไฟหัวลำโพงคนที่ 1 และ 5 กล่าวว่า “ค่านิยมสมัยจอมพล ป. เน้นการแต่งกายให้สุภาพเรียบร้อยเมื่อปรากฏตัวในที่ชุมนุมชน หรือสาธารณชน และมีกำหนดการแต่งกายและทรงผมแบบใหม่ โดยการขอให้สตรีทุกคนไว้ผมยาว เลิกใช้ผ้าโจงกระเบนเปลี่ยนเป็นนุ่งผ้าถุงแทน และเลิกการใช้ผ้าผืนเดียวคาดอกหรือเปลือยกายท่อนบนให้ใส่เสื้อแทน ส่วนผู้ชายสวมสูท” นอกจากนี้ทั้งชายและหญิงต้องสวมหมวกทุกครั้งอีกด้วย ตลอดจนมีการตัดทอนพยัญชนะหลายตัวที่มีรากฐานมาจากภาษาบาลีสันสกฤต การเปลี่ยนสรรพนาม ฉัน ท่าน และเรา เป็นต้น

ตารางที่ 1 ผลการสำรวจรายการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสถานีรถไฟหัวลำโพง

รายการสำรวจ	ปรากฏ	ไม่ปรากฏ
1. ภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจโดยมนุษย์		
พระอนุสาวรีย์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน	✓	
พระราชสาส์น	✓	
รถไฟจำลอง	✓	
นาฬิกาโบราณ	✓	
อาคารและโครงสร้างสถานีรถไฟ	✓	
2. ภูมิทัศน์ที่วิวัฒนาการมาจากการเปลี่ยนแปลงและมีการพัฒนาที่สืบเนื่องมาจวบจนปัจจุบัน		
สถาปัตยกรรม	✓	
งานศิลปะ	✓	
3. ภูมิทัศน์ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในพื้นที่		
วิถีชีวิตชาวต่างชาติ	✓	
วัฒนธรรมท้องถิ่น	✓	
การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม	✓	
การแต่งกาย	✓	
การพักพิง	✓	

2. แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่สถานีรถไฟหัวลำโพงเพื่อการท่องเที่ยวพหิพภังค์

จากผลการสำรวจภูมิทัศน์วัฒนธรรมดังกล่าวในข้อที่ 1 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสถานีรถไฟหัวลำโพง จะเห็นได้ว่าเป็นไปตามคำนิยามของ ศุภราภรณ์ แต่งตั้งลำ (2562) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการจัดการการท่องเที่ยวพหิพภังค์ที่มีการรวบรวมวัตถุหายากมาจัดแสดง แต่เมื่อบริบทโลกเปลี่ยนผ่านสู่ยุคอุตสาหกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ พหิพภังค์จึงต้องยกระดับบทบาทจากระบบการจัดเก็บเชิงอนุรักษ์ไปสู่การเป็นพื้นที่จัดการเรียนรู้เชิงรุก ในมิติของการจัดการสมัยใหม่ และพหิพภังค์ไม่ได้เป็นเพียงที่พำนักของวัตถุโบราณ แต่คือการบริหารจัดการประสบการณ์ผู้ใช้เพื่อการกระตุ้นให้เกิดปฏิสัมพันธ์และการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้นำผลการสำรวจมาวิเคราะห์เพื่อหาแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่สถานีรถไฟหัวลำโพง พบว่าการพัฒนาให้สถานีรถไฟหัวลำโงะนั้นให้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวพหิพภังค์นั้น สามารถแบ่งออกเป็น 3 ด้านหลักดังต่อไปนี้

2.1 ด้านการบริหารจัดการพหิพภังค์สมัยใหม่

เน้นการเปลี่ยนผ่านจากการเป็นเพียงสถานที่เก็บวัตถุโบราณ ไปสู่การเป็นพื้นที่การเรียนรู้เชิงรุก ซึ่งประกอบด้วย 3 ส่วนสำคัญ คือ การจัดการความรู้ การจัดการประสบการณ์ผู้ใช้ และการจัดการวัตถุสะสม

2.1.1 การจัดการความรู้ โดยการนำประวัติศาสตร์มาปรับให้เข้าถึงง่ายและเข้าใจได้ชัดเจน โดยการจัดแบ่งโซนการจัดแสดงตามลำดับยุคสมัยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ถึงรัชกาลที่ 9 เพื่อแสดงให้เห็นถึงวิวัฒนาการของกิจการรถไฟไทย

2.1.2 การจัดการประสบการณ์ผู้ใช้ เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เข้าชมกับสถานที่ โดยใช้ นวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การใช้ภาพ แสง สี เสียง และกลิ่น เข้ามาช่วยในการเล่าเรื่องประวัติศาสตร์ เพื่อให้ผู้เข้าชมได้รับประสบการณ์เสมือนจริง

2.1.3 การจัดการวัตถุสะสม เป็นการจัดเก็บ อนุรักษ์ และจัดแสดงวัตถุโบราณที่สำคัญอย่างเป็น ระบบ

2.2 ด้านการจัดสรรพื้นที่จัดแสดง

การจัดการการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์ภายในสถานีรถไฟหัวลำโพงให้เป็นไปอย่างมีระบบ โดยการ กำหนดพื้นที่ เพื่อความเป็นระเบียบและให้เป็นไปตามกฎการอนุรักษ์โบราณสถาน ดังภาพจำลองภูมิทัศน์วัฒนธรรม 3 มิติ ของพิพิธภัณฑ์สถานีรถไฟหัวลำโพง ในภาพที่ 3

ภาพที่ 3 ภาพจำลองภูมิทัศน์วัฒนธรรม 3 มิติ ของพิพิธภัณฑ์สถานีรถไฟหัวลำโพง
ที่มา: ผู้นิพนธ์, 2568.

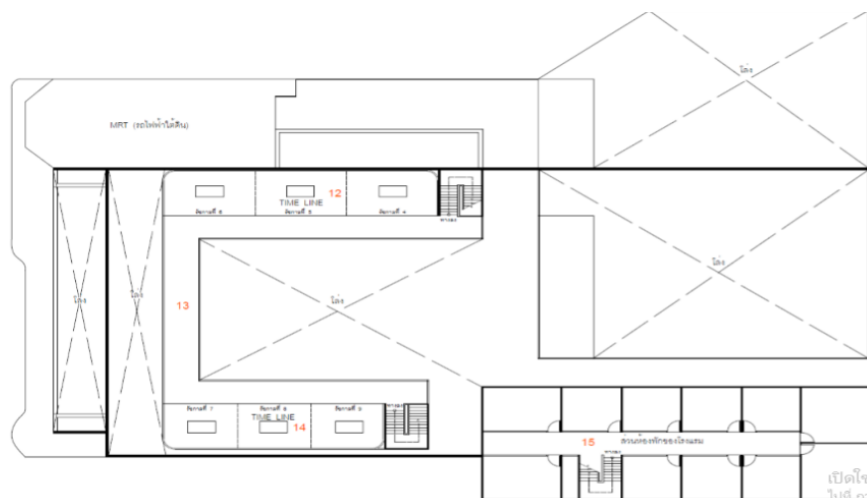
พิพิธภัณฑ์สถานีรถไฟหัวลำโพงจะมีการจัดนิทรรศการเป็นประเภทการจัดแสดงถาวร โดยการจัดแสดง ชั้นแรก จะมีห้องจัดแสดงวัตถุที่มีคุณค่าและสำคัญหรือมีความเกี่ยวข้องกับกิจการรถไฟไทย ซึ่งการจัดแสดงนั้น จะเป็นลักษณะการเล่าเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เหตุการณ์สำคัญ แนวคิดค่านิยมชาวไทยโดยใช้รถไฟ และสถาปัตยกรรมสถานีรถไฟหัวลำโพงเป็นแก่นสำคัญเพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดเรื่องราว ผ่านกาลเวลา โดยเล่าเรื่องตามลำดับการขึ้นครองราชย์ของบูรพมหากษัตริย์ไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4- 9 ซึ่งทุกพระองค์ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับกิจการรถไฟไทยและสถานีรถไฟของไทยโดยมีรถไฟรางเล็กแบบโบราณและบันไดโบราณหรือลิฟต์ ตกแต่งให้เป็นเสมือนรถไฟโบราณเป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงโลกแห่งความเป็นจริงและโลกจินตนาการเข้าด้วยกัน โดยสื่อกลางที่เป็นตัวรถไฟเล็กนั้นใช้สำหรับเข้าชมพิพิธภัณฑ์ชั้นแรก โดยผู้เข้าชมจะนั่งรถไฟเล็กย้อนรำลึกถึง เหตุการณ์ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดการก่อตั้งกิจการรถไฟในสยามซึ่งมีการฉายภาพสไลด์ เรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละสมัยรัชกาลที่ 4-9 มีการใช้ภาพ แสง สี เสียง และกลิ่น รวมถึงสัมผัสเข้ามาช่วย ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเข้าชมพิพิธภัณฑ์และนำผู้ชมไปชมหัวรถจักรไอน้ำโบราณและรถไฟพระที่นั่งที่จัดแสดง ไว้กลางสถานีรถไฟซึ่งแต่เดิมนั้นคือบริเวณโรงรถที่พนักโดยสาร ดังแผนภาพจำลองการจัดแสดงชั้นที่ 1 ภาพที่ 4

ภาพที่ 4 ภาพจำลองการจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์สถานีรถไฟฟ้าหัวลำโพงชั้นที่ 1

ที่มา: ผู้นิพนธ์, 2568.

สำหรับการเข้าชมพิพิธภัณฑ์ชั้นที่ 2 จะมีการใช้บันไดโบราณเพื่อขึ้นไปยังชั้นสองเพื่อให้ผู้ชมสามารถชมวัตถุขนาดเล็ก เช่น พระราชสาส์นของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง และงานศิลปะ วัตถุโบราณ และแบบจำลองเกี่ยวกับรถไฟตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4-9 ดังแผนภาพจำลองการจัดแสดงชั้นที่ 2 ภาพที่ 5

ภาพที่ 5 ภาพจำลองการจัดแสดงของพิพิธภัณฑ์สถานีรถไฟฟ้าหัวลำโพงชั้นที่ 2

ที่มา: ผู้นิพนธ์, 2568.

2.3 ด้านการอนุรักษ์และการปรับประโยชน์ใช้สอย

การรักษาสภาพเดิมควบคู่กับการพัฒนาต้องเน้นการดูแลรักษาภูมิทัศน์ทางสถาปัตยกรรม และโครงสร้างเดิมให้คงสภาพเดิมไว้ให้มากที่สุด พร้อมกับการปรับเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยของพื้นที่ให้ตอบโจทย์สังคมปัจจุบัน เช่น การพัฒนาพื้นที่โดยรอบให้เป็นเชิงพาณิชย์สร้างสรรค์ อาคารสำนักงาน ศูนย์การค้า โรงแรม สวนสาธารณะ หรือศูนย์ประชุม ตามข้อกำหนดของกรมศิลปากรในฐานะที่เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ควบคุม ดูแล

รักษาโบราณสถานอันเป็นสมบัติและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของชาติในการอนุรักษ์โบราณสถานเป็นไปด้วยความถูกต้องทั้งทางด้าน ศิลปะ ประวัติศาสตร์ และโบราณคดี

อย่างไรก็ตาม จากแนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่สถานีรถไฟหัวลำโพงนั้น ทั้ง 3 ด้านในข้างต้น ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการพิพิธภัณฑ์นี้ อาทิ กรมศิลปากรที่ทำหน้าที่เป็นหน่วยงานหลักในการควบคุมดูแลและพิจารณาการอนุรักษ์โบราณสถาน มหาวิทยาลัย ผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง รวมถึงบุคลากรภายในสถานีรถไฟหัวลำโพงเอง เพื่อให้สามารถดำเนินการการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์ให้บรรลุเป้าหมายและเป็นไปตามแนวทางการจัดการที่ได้กำหนดเอาไว้ โดยการดูแลรักษาให้คงสภาพเดิมได้มากที่สุด ปรับประโยชน์ใช้สอยใหม่ และพัฒนาการสร้างสรรค์ใหม่ทั้งในเรื่องของการให้บริการด้านการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก ความปลอดภัย การศึกษาหาความรู้ และประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างคุณค่าและความสำคัญของสถานีรถไฟหัวลำโพง

อภิปรายผลการวิจัย

1. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสถานีรถไฟหัวลำโพง

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสถานีรถไฟหัวลำโพง จากการสำรวจแล้วพบว่าสถานีรถไฟหัวลำโพงมีภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่หลากหลาย สามารถจำแนกตามกรอบแนวคิดของคณะกรรมการมรดกโลก (World heritage committee) องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization : UNESCO) (UNESCO World Heritage Centre. Online. 2008 : 86; อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง. 2566) ได้เป็น 3 ประเภทหลัก ดังนี้

1.1 ภูมิทัศน์ที่ได้รับการออกแบบและสร้างสรรค์อย่างตั้งใจโดยมนุษย์ ได้แก่ พระอนุสาวรีย์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน พระราชสาส์นของสมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรียแห่งสหราชอาณาจักร อังกฤษ รถไฟจำลองย่อส่วนเครื่องราชบรรณาการจากสหราชอาณาจักรอังกฤษ รถไฟจำลองย่อส่วนจากของจริงที่เป็นรถจักรไอน้ำและรถพ่วงครบขบวน นาฬิกาที่ติดตั้งไว้ที่กึ่งกลางยอดโดมสถานี อาคารและโครงสร้างสถานีรถไฟ

1.2 ภูมิทัศน์ที่วิวัฒนาการมาจากการเปลี่ยนแปลงและมีการพัฒนาที่สืบเนื่องมาจวบจนปัจจุบัน ได้แก่ สถาปัตยกรรม หัวลำโพงกับงานศิลปะ ลวดลายบันได เสาอาคาร และเพดานของตึกแดง

1.3 ภูมิทัศน์ที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรมในพื้นที่ ได้แก่ วิถีชีวิตชาวต่างชาติในบางกอก การปรับตัวของผู้คนและวัฒนธรรมให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของพื้นที่ การตอบสนองต่อพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรม การตกทาย การแต่งกาย และค่านิยมการใช้ชีวิต

จากภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสถานีรถไฟหัวลำโพงเมื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับแนวคิดเกี่ยวกับพิพิธภัณฑ์ของ Desvallées and Mairesse (2010) และกรมศิลปากร (2536) จะเห็นว่าองค์ประกอบทางกายภาพและวิถีชีวิตเหล่านี้เปรียบเสมือนวัตถุสะสมและองค์ความรู้อันทรงคุณค่าที่กำลังรอการยกระดับจากการเป็นเพียงศูนย์กลางขนส่งหรือพื้นที่เก็บรักษาสิ่งของในอดีตไปสู่การเป็นพื้นที่การเรียนรู้เชิงรุกที่มีชีวิต

2. แนวทางการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมในพื้นที่สถานีรถไฟหัวลำโพงเพื่อการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์

การยกระดับหัวลำโพงสู่การเป็นพิพิธภัณฑ์ แนวทางการจัดการต้องปรับเปลี่ยนจากการเป็นเพียงที่จัดเก็บของวัตถุโบราณไปสู่การเป็นพื้นที่เรียนรู้เชิงรุก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของนักวิชาการหลายท่านในประเด็นสำคัญ ดังนี้

2.1 การจัดการประสบการณ์ผู้ใช้ที่ตอบสนองพฤติกรรมนักท่องเที่ยว มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ Siu, Zhang, and Kwan (2022) ที่ระบุว่าความผูกพันของนักท่องเที่ยวเกิดจาก 2 มิติ คือ มิติทางอารมณ์และสติปัญญา

รวมถึงตอบโจทย์กลุ่มนักท่องเที่ยวที่แสวงหาความแปลกใหม่ ทำทาย และมีปฏิสัมพันธ์ ของชลธิชา รุ่งศรี (2568) ด้วย การจัดการพื้นที่ชั้น 1 โดยใช้รถไฟรางเล็กโบราณเป็นสื่อกลางพาย้อนอดีต ผสานกับการใช้นวัตกรรมเทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น ภาพ แสง สี เสียง และกลิ่น จะช่วยสร้างประสบการณ์เสมือนจริง ซึ่งไม่เพียงกระตุ้นความตื่นต้นหรือสนุกสนานทางอารมณ์แต่ยังดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์ทางปัญญาและซึมซับประวัติศาสตร์ได้อย่างลึกซึ้ง

2.2 การจัดการความรู้เชิงรุก พิพิธภัณฑ์ยุคใหม่ต้องประยุกต์ใช้ประวัติศาสตร์ให้เป็นเนื้อหาที่เข้าถึงง่าย ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ Simon (2010) คือ ผู้เข้าชมได้รับเชิญให้เป็นส่วนหนึ่งในการท่องเที่ยวเชิงรุกจากการสร้างสรรค์ของพิพิธภัณฑ์ ดังเช่นการออกแบบพื้นที่จัดแสดงโดยแบ่งโซนตามลำดับยุคสมัยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึง 9 และการใช้บันไดประวัติศาสตร์เชื่อมโยงพื้นที่ชั้น 2 เพื่อจัดแสดงวัตถุโบราณขนาดเล็ก เป็นกระบวนการเปลี่ยนข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ให้เป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ทำให้หัวลำโพงทำหน้าที่เป็นสถาบันทางสังคมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ได้อย่างสมบูรณ์แบบ

2.3 การอนุรักษ์และการปรับประโยชน์ใช้สอยใหม่ ตามเกณฑ์ขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO) (UNESCO World Heritage Centre. Online. 2008) คือ การจัดการต้องครอบคลุมทั้งการดูแลรักษาให้คงสภาพเดิมและการปรับประโยชน์ใช้สอยใหม่ให้สอดคล้องกับความต้องการของสังคมปัจจุบัน เช่น การพัฒนาพื้นที่โดยรอบให้เป็นเชิงพาณิชย์สร้างสรรค์ สวนสาธารณะ หรือศูนย์ประชุม โดยที่ยังคงรักษาคคุณค่าทางศิลปะและโบราณคดีไว้ภายใต้การกำกับดูแลของกรมศิลปากร

ดังนั้นการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสถานีรถไฟหัวลำโพงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์โดยการนำแนวคิดพิพิธภัณฑ์วิทยาใหม่เข้ามาบูรณาการกับการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมของหัวลำโพงจะช่วยให้การท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์ในพื้นที่แห่งนี้ ไม่ใช่แค่การเดินชมตึกเก่าแต่เป็นการบริหารจัดการวัตถุสะสม องค์ความรู้ และประสบการณ์อย่างเป็นระบบ ซึ่งจะช่วยกระตุ้นปฏิสัมพันธ์ สร้างแรงบันดาลใจ และสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ให้กับพื้นที่ได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

1. ข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้

1.1 การศึกษาในครั้งนี้พบว่าภูมิทัศน์วัฒนธรรมของสถานีรถไฟหัวลำโพงนั้นมีความหลากหลาย แต่ในทางกลับกันการฟื้นฟูดูแลและการจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรมยังขาดความต่อเนื่องและยังขาดความร่วมมือจากหลากหลายภาคส่วน

1.2 การพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวควรมีการจัดโซนพื้นที่ให้ชัดเจนและมีการกำหนดมาตรการการดูแลความปลอดภัยอย่างเคร่งครัด เนื่องจากสถานีรถไฟหัวลำโพงเป็นพื้นที่ที่มีผู้คนทั่วไปสัญจรจำนวนมาก ตลอดจนเป็นเส้นทางในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ และยังเป็นแหล่งเชื่อมโยงการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ทั้งภายในกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง

1.3 การจัดการการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์ควรมีการนำเอานวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาร่วมใช้ในการจัดการและการจัดแสดงผลงานภายในพิพิธภัณฑ์ เพื่อเพิ่มความสุขในการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์

2. ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

- 2.1 ควรวิจัยการจัดการพิพิธภัณฑ์อย่างสร้างสรรค์เพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนในชุมชนโดยรอบสถานีรถไฟหัวลำโพง
- 2.2 ควรวิจัยการจัดการพิพิธภัณฑ์อย่างสร้างสรรค์ด้วยนวัตกรรมการท่องเที่ยวยุคดิจิทัล
- 2.3 ควรวิจัยการรับรู้ของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์ในประเทศไทย

รายการอ้างอิง

- กรมศิลปากร. (2536). **พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการพิพิธภัณฑ์ไทย**. กรุงเทพมหานคร : รุ่งศิลป์การพิมพ์.
- กฤษฎา ตัสม่า. (กรกฎาคม-ธันวาคม 2560). “การจัดการพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในยุคโลกาภิวัตน์.” **วารสารศิลปศาสตร์ปริทัศน์**. 12(24) : 70-84.
- ชลธิชา รุ่งศรี. (กรกฎาคม-ธันวาคม 2568). “องค์ประกอบการท่องเที่ยวพิพิธภัณฑ์ที่ส่งผลต่อความตั้งใจเชิงพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่ม Gen Z ในประเทศไทย.” **วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ**. 21(2) : 40-60.
- ทรงยศ ประทุม. (2559). **ภาพลักษณ์ของสถานีรถไฟหัวลำโพงที่มีผลต่อการรับรู้คุณภาพการบริการของประชาชน**. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการสาธารณะ วิทยาลัยพาณิชยศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ไทยรัฐออนไลน์. (2562). **สถานีรถไฟหัวลำโพง ครบรอบ 103 ปี กำลังกลายเป็นตำนาน ย้ายไปบางซื่อ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.thairath.co.th/news/local/bangkok/1599900> [18 สิงหาคม 2568].
- ธาดาพัฒน์ ลิมาภรณ์วิชย์. (พฤษภาคม-สิงหาคม 2565). “เทคโนโลยีที่สนับสนุนการเรียนรู้ในพิพิธภัณฑ์.” **วารสารครุศาสตร์อุตสาหกรรม**. 21(2) : C1-C15.
- ศุทธาภรณ์ แต่งตั้งลำ. (ธันวาคม 2562). “กระบวนการจัดการที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพการบริการของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติในประเทศไทย” **วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา**. 6(10) : 5393-5406.
- อมารสี อัมพันศิริรัตน์. (พฤษภาคม-สิงหาคม 2557). “มโนทัศน์ของการวิจัยเชิงคุณภาพ.” **วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้**. 1(2) : 68-74.
- อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง. (พฤศจิกายน-ธันวาคม 2566). “ภูมิวัฒนธรรม: นิยาม แหล่งวิทยาการ กระบวนทัศน์ และกระบวนการศึกษาเพื่อการพัฒนาทางวัฒนธรรม.” **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**. 42(6) : 990-1006.
- Desvallées, A., & Mairesse, F. (2010). **Key concepts of museology**. Paris : Armand Colin.
- Expedia Team. (2559). **5 สุดยอดพิพิธภัณฑ์อลังการจากทั่วโลก**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : https://travelblog.expedia.co.th/historical-and-cultural/bd07_november2017/ [15 สิงหาคม 2568].
- Falk, J. H., & Dierking, L. D. (2013). **The museum experience revisited**. New York : Routledge.

- Feilden, B., & Jokilehto, J. (1998). **Management Guidelines for World Cultural Heritage Sites**. Rome : Ograro.
- Hooper-Greenhill, E. (1992). **Museums and the Shaping of Knowledge**. London : Routledge.
- Lord, B., & Lord, G. D. (2001). **The Manual of Museum Management**. London : Stationery Office.
- Simon, N. (2010). **The Participatory Museum**. California : Museum 2.0.
- Siu, N. Y. M., Zhang, T. J., & Kwan, H. Y. (21 January 2022). “Reference effects and customer engagement in a museum visit.” **International Journal of Contemporary Hospitality Management**. 34(2) : 482- 508.
- UNESCO World Heritage Centre. (2008). **Operational guidelines for the implementation of the world heritage convention**. [Online]. Available : <https://whc.unesco.org/archive/opguide08-en.pdf>. [September 1, 2025].